

Pál-Antal Sándor

Marosvásárhely fekete novembere

A Marosvásárhely mellett november 5-én lezajlott csata elvesztése katasztrofális következményekkel járt a város számára. A várost megszálló császári katonaság, és főként az őket kísérő román és szász lándzsások viselkedése miatt gyásznapok következtek a városiak számára.

A városi tanács még a vesztesre álló csata idején, november 5-én, ún. kezeslevéllel fordult Gedeon cs. kir. tábornokhoz a város megkímélésére érdekében. Ebben megígérték mindennemű ellenállás megszüntetését, kinyilvánították V. Ferdinánd iránti hűségüket és hódolatukat, a császári katonaság számára pedig felajánlták szállásul a nemzetőrsegtől kiürített várat. Ellenszolgáltatásként a város bombázásának megszüntetését és a dúlások elkerülése érdekében a császári csapatokat kísérő román és szász felkelők távoltartását kérték.¹

Marosvásárhely bombázásának a kérdése, miután a város részéről semmilyen ellenállást nem történt, a csata végével magától megoldódott. Egyébként csak a hűségnyilatkozat talált meghallgatásra, az is utólag és feltételekkel. A császáriak a várat engedély nélkül is megszállták és a megtorlást, illetve a megfélemlítési feladatokat ellátó kísérő szász és román felkelő csapatokat is a városra eresztették. November 5-én, amikor a császári csapatok a város szélére értek, a tanács utasítására a harangokat félreverték, a még ott tartózkodó székely sereghez tartozók és a lakosság nagy része pedig (a városi aljegyző feljegyzése szerint) a „sűrűn ropogó ágyúszótól megrettenve elszaladott”.² A császáriak egy része még aznap be jött, de a sereg jelentős része másnap szállta meg a várost. És megkezdődött a rablással és fosztogatással fémjelzett elszállásolás.

A hódolati levelet egy pár nap múlva a tábornok visszaküldte a megfogalmazott hűségnyilatkozat nyomatékosabbá tétele végett. Az uralkodóval szembeni hűségre vonatkozó részt *„valamint eddig”* kifejezéssel kellett kiegészíteni, és a Kossuth rendszert a következő szavakkal elmarasztalni: *„valamint a Kossuth igazgatási rendszer behozataláig és a törvényes rend fel nem forgatásáig hívek voltunk, úgy most is hűek vagyunk és ezután is hűek leszünk”*.

¹ A város feladásáról Fodor István a Marosvásárhelyi krónikás füzetekben közölt írásában a következőket írta: „Polgáraink a védelem sikertelenségét látva, a legnagyobb golyózápor közepette, békelobogóval siettek az ellentáborba feladni a várost. Mire a császári sereg, mely kevés sorkatonaságból, többnyire szebeni és megyesi szász–román nemzetőrökből, valamint küllői lándzsásokból állott, fáklya világánál vonult be a városba. Fővezérük Gedeon József császári altábornagy.” Ld. Fodor István (összeállította): *Marosvásárhelyi krónikás füzetek*. I. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Sebestyén Mihály. Mentor Kiadó–Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2015, 414.

² Uo. 301.

Az észrevételek alapján kiigazított „kezeslevél” megnevezésű hűségnyilatkozat szövege így hangzik: *„Mi, Marosvásárhely szabad királyi város tanácsa, választott esküdt közönsége és összes polgársága, tábornok Gedeon úrnak főbíró atyánkfiához intézett felszólítása következtében és főbíró atyánkfia velünk közlött nyilváníttása nyomán ezennel ünnepélyesen nyilváníttjuk, miszerint ha tisztelt tábornok úr a városnak elkezdett ágyúztatását, bombardíroztatását megszünteti, minden ellenállástól, ellenszegülésről lemondunk és valamint eddig, míg ti. a Kossuth igazgatási rendszer be nem hozatott, s ez által a törvényes rend fel nem forgattatott, hívek voltunk, úgy most és ez után is ő császári királyi felségének V. Ferdinándnak hívei leszünk és teljesen hódolni kívánunk, valamint azt nyilváníttjuk, hogy ő felsége ideérkezett seregei az itteni várkastélyba akadály nélkül bebocsátjuk és nemzetőreinket onnan kiszállítjuk, kérvén tisztelt tábornok urat, hogy császári seregek kíséretében jött román polgártársainkba be ne hozza, és városunkat a dúlástól felmenteni szíveskedjék.”*³

A császáriak előtti hódolat és engedelmesség kinyilvánításával a város elöljárósága a helyén maradhatott, hiszen a császáriaknak lojális polgárookra volt szüksége. A főbíró is helyben maradt, nem járt úgy, mint Bem bejövetelekor, amikor a leváltásáról szóló pár soros levelet a kezébe nyomták. A császáriaknak a főbíróval szembeni bizalmát Lázár a megszállás két hónapja alatt igyekezett meghálálni.

Több visszaemlékezés is említi a városból való menekülést és a megszállást. Jakab Elek szemtanú november 5-i végéről és az azt követő eseményekről a következőket írta: „... a XII-ik honvédszászlóalj kétszer is vakmerő bátorsággal rárohant az ágyukra, egy alkalommal szinte birtokába is kerített egy párt, de azoknak jól irányzott lövése mindannyiszor visszanyomta őket, s így a hátrálás az egész vonalon megkezdődött. Midőn estveledni kezdett, az egész tér tiszta lett, Marosvásárhely nyugati szélén néhány kis viskó lángba borult, mindenki vad futásnak eredt, s a székely tábor melyhez oly szép remények voltak kapcsolva, s mely vitézségének egy pár jelét adta is, az éji sötétség oltalma alatt Maros-Vásárhelyen át minden irányban szétszaladt. Én Urházyval s Beczmann alezredessel, bútól és szégyentől leverve, a nem ütközet, de önmegegyalázás helyét utoljára hagytuk oda, s a Királykút felé keletnek tartva, az utakat és mezőket ezrenként ellepő szaladók után belső székelyföldre beindultunk. ... Alig szürkülődött, már úton voltunk, siettünk tovább, beljebb, nem tudtuk merre s hová, csak siettünk, hogy szégyenünk helyétől messzi legyünk, hogy meg ne lepossunk. Pedig az ellenség nem is gondolt erre, örvendett, hogy nymbuszunkat oly könnyűszerűleg széttúzta, hogy Szebenbe örömhírt írhat; annyira nem hitte, hogy e nagy erő oly hirtelen és szánalomra méltóan

³ Pál-Antal 2001., 304.

szétmállik, hogy M-Vásárhelyre is csak késő este vonult be, hadi cselből tartva, s azt véelve, hogy csak azért csaljuk be a városba, hogy éjjel körülveve megsemmisíthessük. Hírünk jobb volt, mint magunk.”⁴

Az ugyancsak egy szemtanú, Kóos Ferenc is felidézi a történeteket: „1848. november 5-e – írta – szomorú napja volt Maros Vásárhely városának. Gedeon majdnem minden ellenállás nélkül bevette és bevonult nagyszámú oláhság kíséretében. A városi nép nagy része elképzelhető félelemben menekült ki az erdőre, hol – daczára a csípős hidegnek – több napig bujkált. Ez alatt otthon 20-30 oláhot szállásoltak be minden menekült lakásaira. A móczok ott kényelembe tették magukat s raboltak tetszésük szerint. A bátrabbak, kik otthon maradtak, szerencsésebbek valának, mert katonákat kapván szállásba, meg voltak kímélve a rablástól s a ronda oláhságtól.

A legnagyobb barbárság a reformátusok szép nagy templomával történt, mert ide lovakat és oláhokat szállásoltak el, s az Úrasztalán húst és egyebet vagdaltak, a templomban tüzet raktak és főztek.

Maros-Vásárhely csak az előtti napokban oda érkezett, oláhok közt lakó s előlök oda futó menekültekkel volt megtelve. Most ezek a világot nyakukba véve, futottak odább be a Székelyföldre. A menekülés itt is veszéllyel járt; mert az udvarhelyszéki székelyek műveletlenebb része fel volt bujtogatva az akkor úgynevezett nadrágosok ellen, s több esetben meg is támadtatván, életveszélynek is ki valának téve. Egész árja folyt a menekülőknél Maros Vásárhelyről Parajd felé. Csoportok mindenütt. Paraszt ruhába öltözött előkelő hölgyek itt is s közönséges székely ruhába öltözött úri férfiak; most egy csapat honvéd fegyvereikkel együtt, majd Kossuth huszárok csapata; ismét hölgyek oláh öltözetben, kik e ruhának és az oláh nyelv tudásának köszönhetik menekülésüket csak kevéssel ezelőtt.”⁵

A város elfoglalása után a császáriak két katonai parancsnokságot is felállítottak: a városi cs. kir. katonai parancsnokságot, valamint a várbelit. Városi katonai parancsnok Lindner Antal alezredes lett, a várba pedig visszatért egységeivel a korábbi parancsnok, Auenfels August ezredes.

A megszállás utáni néhány nap eseményeire vonatkozóan nem találtunk részletesebb adatokat, de hogy mi is történt az elképzelhető, hiszen a katonai megszállás első napjait rendszerint a terror – rablás, fosztogatás és erőszak – jellemzi. Fodor Istvánnak a *Marosvásárhelyi krónikás füzetekben* közölt „A császáriak rémuralma” c. rövid írásában

⁴ Jakab Elek: *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848 – 1849-re.* Bp. 1880., 408–9.

⁵ Szemtanú (Kóos Ferenc): *Maros-Vásárhely és a Székelyföld veszedelme Bem oda érkezése előtt. 1848-49. Történelmi lapok.* Kolozsvár VI. évf. 1897. febr. 1.

azonban néhány ide vonatkozó adat is fellelhető. „A bevonulás után – írja – a császáriak garázdálkodása nem ismert határt. Nemcsak az üresen hagyott házakat foglalták le, de a „honlévő” polgárságot is kizavarták szállásaikról. Másnap fegyverkutatók címen a házakat feltúrták, kirabolták, és minden értéket elvittek.

Gedeon tábornok a Nagypiac közepén dísztelen, egymagában álló, ósdi tanácsházat – szépészeti szempontból – katonáival felgyújtatta, és ráparancsolt a városra, hogy a romhalmaz törmelékével töltsse be a Maros-meder nyomait viselő piaci mocsárt. (Megjegyezzük, hogy ez a bizonyosan Orbán Balázstól származó adat nem felel meg a valóságnak, hiszen nem a tábornok nem gyújtotta fel a tanácsházat, annak csak a fogházként használt rész és a városház mögött lévő piaci sátrak váltak a tűz martalékává, a tűz pedig a rabok kiszabadítása alkalmával keletkezhetett. A városházába, a levéltári két szobán kívül katonákat szállásoltak.) A rombolás és pusztítás – folytatja Fodor – az Isten házeit sem kímélték. A ferencrendi szerzetesek piactéri templomába, miután kirabolták, császári lovakat kötöttek be. A várbeli ref. templomban összerombolták a szószéket, orgonát, padokat, és lerombolták a kemencéket. A marosvásárhelyi ev. ref. egyház irattárában (2050–1849. sz.) található szakértői becslőjegyzőkönyv szerint tételről tételre ki van mutatva, hogy az elrabolt holmikon kívül, a rombolások okozta kár 1488. rft. 12 kr.

Kirabolták és Szebenbe vitték a Telekiek értékes fegyvergyűjteményét, a megyei levéltárat feldúlták, gr. Bethlen Domokos családi kincstárát feltörték, és ebben a közembereknek a császári tisztek is segédkeztek; 126 rabot kiszabadítva szélnek eresztettek. A szász nemzetőrök szekérszámra szállították el a rablott értékeket: bútorokat, ékszereket, drágaságokat, valamint a jobb ruhadarabokat tulajdonosa testéről húzták le.”⁶

A megszállással egy időben a város igazgatását is a katonai parancsnokság alá helyezték. A tanács sem tudott tevékenykedni, mivel a főtéren lévő városházába a levéltári két szobán kívül katonákat szállásoltak, a fogházi rész pedig kiégett.⁷ Ekkor a városháza mögötti árulószínek és sátrak is a tűz martalékává váltak. „Csaknem minden ellenállás nélkül vétetett be a város, a piacon lévő színek meggyújtattak, a kevés otthon lévő polgárság szokott tűzvészi ügyessége mellett is alig tudta a lángok elharapózását megakadályozni.” – írta Benkó Károly Marosvásárhely leírásában.⁸

⁶ Fodor, 415.

⁷ Pál-Antal 2001., 301. A tanácsház további sorsáról részletesebb tájékoztatást lásd Pál-Antal Sándor: *A piaci tanácsház pusztulása*. Népiújság 2010. április 17, és 24-i sz.

⁸ Benkó Károly: *Marosvásárhely szabad királyi város leírása 1862-ben*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001, 111.

Lindner Antal császári királyi alezredes városi katonai parancsnok november 10-én felszólította a főbíró a tanács tevékenységének újraindítására. Az átiratban a tanács feladatává tette erélyes intézkedések hozatalát a személy és vagyon bátorságosításának biztosítása és az anarchia megfékezése érdekében. A rend fenntartását illetően mindkét parancsnokság támogatásáról biztosította az előljáróságot.

A tanács még aznap összeült, és egy sor sürgős intézkedést hozott. Felhatalmazták a főbíró, hogy a tanácsot a polgári igazgatási törvény és a felsőbb rendeletek szerint szükség esetén összehívja; felkérték a városi parancsnokságot a tanácsház kiürítésére és átadására, hogy munkálatait ott folytathassa; a leéget fogház új helyeként kijelölték a Magyar Korona című fogadó két földszinti szobáját; felszólították a lakásukat elhagyókat a visszatérésre és a szokott mesterségek folytatására. Felszólították a lakosságot a hozzuk elszállásolt katonák és nemzetőrök élelmezésének a biztosítására („magok által adott húst, ahhoz adandó zöldséget sóval főzzék meg, készítsék el és szolgálják ki”). Ezen utóbbi kérdéssel kapcsolatosan arra hivatkozva, hogy a lakosság pénzéből, gabonájából, fájából és egyéb élelmiszerből kifogyott, kérték a katonai parancsnokságot, hogy a gazdáktól egyebet ne kérjenek, bort, pálinkát ne kívánjanak „minthogy ezen szeszes italok jelenben nem találhatók a városon, felemésztvén ezeket részint a székely tábor, részint a szinte egy héttől óta itten tanyázó cs. kir. katonaság és felkelő sereg.” Felkérték a parancsnokságot, hogy a katonaság és a felkelő szász és román seregek távozása esetén védelmükre egy zászlóaljnyi sorkatonaságot itt hagyjanak. Elhatározzák a fertályonkénti éjszakai őrzőjáratot, és a rögtönítélő bíróság iránti kormányshatározati rendeletet alkalmazásának felújítását.⁹

A város védelmezésére vonatkozó kérésre maga Gedeon tábornok másnap válaszolt, amelynek teljesítését feltételekhez kötötte. Első feltételként név szerint felsorolt kezeseket kért, akik már aznap éjjel a Hadparancsnoksnágnál kellett jelentkezzenek. A tábornok által kiválasztottak gr. Lázár József, gr. Lázár Móric, br. Kemény Pál, Gyárfás Domokos, gr. Teleki Elek és Berzenczei Ferenc voltak, pótlók pedig Török János tanár, Csernát József, Szabó Mózes és ifj. Jenei József voltak.¹⁰ A kiválasztottakat, az otthon nem tartózkodó gr. Lázár Mór és ifj. Jenei Józsefen kívül, haza sem engedték, Nagyszebenbe szállították, és ott tartották mindaddig, míg Szebent Bem alakulatai 1849. március 11-én elfoglalták.

Második feltételként felhatalmazta a visszahagyott zászlóalj parancsnokát Klokocsán Károly Ferdinánd herceg nevű seregrebeli őrnagyot, hogy ha a lakosság részéről a legkisebb lázadást is észlelni fogja, a várost lángba borítsa és a kezeseket haditörvényszék elé állítsa.

⁹ Pál-Antal 2001, 303.

¹⁰ Uo. 305.

Harmadik feltételként a város vezetés kötelességévé tette „egész Maros széken ő cs. kir. felsége aránt törvényszerű érzelmeket terjeszteni és erőteljesen a katonai kormány kezére működni”. Ez utóbbi rendeletnek a betartásáért felelőssé a főbíró és Szentiványi János széki igazgató alkirálybíró tette.

Másnap, 12-én Gedeon csapatai elhagyták a várost, de jelentős számú katonaság maradt itt (sorkatonák mellett felkelt seregbeliek is) az eseteleges lázongás, a forradalmi eszmék megnyilvánulásainak elfojtására, rend és a csend, valamint a vagyon védelmének biztosítására. A Klokocsán őrnagy parancsnoksága alá helyezett zászlóalj jelentős része a román határőrezred alakulataiból állott, akik szálláshelyük központjaként a református vártemplomot használták, megszenteltelénítve azt és jelentős károkat okozva benne.

Gedeon tábornok elvonulása után az élet csendesebb, de nagy erőfeszítéseket igénylő napok következtek, nemcsak a tanács, hanem a lakosság számára is. November 13-ával kezdődően a tanács bérelt házban tevékenykedett, és egy pár eset kivételével naponta ülésezett, hiszen rendkívüli kérdések is sürgős elintézését igényeltek. A november 13-i ülésen egy sor rendeletet hoztak. Éspedig:

- A fertálykapitányok 24 óra alatt vegyék nyilvántartásba a városban tartózkodó idegeneket,

- Szövérfi János szolgabíró szedesse össze a báró Apor Lázár házánál szerte széjjel hányt leveleket, rakassa egy kasztenbe és pecsételje le.

- Reich Károly, Soós György, Szentmiklósi György tanácsosok és Brandnecker Simon pénztárnokokat kinevezik fő szállásrendezőknek, három-három segéddel.

- Megbízák Győri Ferenc pénztárnokot a Csíki Gergely kereskedő által ígért pénznek az átvételére.

- Felhatalmazzák Ditső János főjegyzőt az útlevelek kibocsátásának megkezdésére, anélkül, hogy azokért díjat kellene vegyen.

- Utasítják az erdő- és határfelügyelőket a határ és az erdőknek pásztorokkal való átvizsgálására, akik ha holttesteket találnak, azonnal jelentsék az elöljáróságnak.

- Utasítják Győri Ferenc pénztárnokot a halottak számára ásott sírokért a munkásoknak napi 10 krajcár bér kifizetésére.

- Utasítják Nagy Imre városgazdát a kollégiumban felállított kóroda számára állíttasson 10 lándzsást, készíttessen árnyékszéket és hordasson oda porondot.

Az egyéb intézkedések közül megemlítjük:

- Felszólítják Szentiványi János maroszéki alkirálybíró, hogy a katonaság számára a székből rendeltessen gabonát, zabot és szénát.

- Értesítik Auenfels August alezredes várparancsnokot, Bányai Dániel és Szilágyi Dániel tanácsosoknak a rögtönítelő bíróságba való kinevezéséről.

- Felkéri Szentiványi János alkirálybíró, hogy értesítse a szék lakosságát a városba jövő forgalom szabadabbá tételéről, és a heti piac újraindulásáról.

- A megszaporodott napi fuvar előállítás biztosítása érdekében a főbíró mellé fertályonként kineveznek egy-egy segédet.

- Utasítják a városgazdát, hogy a városban lévő gyertyaárulóktól vásároljon gyertyát.

- A katonai kórodába küldik Simon László sebész gyakornokot, ahol Csiki János orvosnál fog segédkezni. Stb.¹¹

Másnap, november 14-én egy újabb teljes napi tanácsulést tartottak. Az első napirendi pont Lindner Antal alezredes, városi katonai parancsnok november 12-i átiratában foglaltaknak a megtárgyalása volt. A katonai parancsnok ugyanis észrevételezte a „személy és vagyon bátorságosítása” ügyében hozott tanácsi november 10-i intézkedéseket. Következésként utasították a szállásmestereket, hogy házanként közöljék a lakossággal, hogy ha a beszállásolt sorkatonák vagy felkelt seregbeliek a szállásadójuktól bort, pálinkát követelne, jelentsék a szállásfelügyelőknek intézkedés végett. Átírtak Szentiványi János alkirálybíró, hogy hirdesse ki az egész székben és a székkal határos részeken is, hogy a heti vásárokat ezentúl rendszeresen megtartják, ahol árujával mindenki szabadon megjelenhet. A „nyilvános erőszak, rablás, gyilkolás és gyűjtogatás” megfékezésére vonatkozó főhadparancsnoki 1848. október 26-án kelt rendelet életbe léptetése is sürgős feladattá vált. E célból egy vegyes, katonai-polgári rögtön büntető bíróság felállítását sürgette a tanács már november 13-án, amikor annak tagjaivá kinevezte két tanácsosát. Ez alkalommal újból felkéri a várparancsnokot, hogy elnökle alatt egy olyan bíróságot alakítson, amelyben a lehetőségekhez képest a nemzetiségek képvisellete is biztosított legyen. A szállásfelügyelőkhöz küldött utasítást kiegészítették azzal a pontosítással, hogy a városi tisztviselők házait mentesítsék a katona elszállásolásoktól.¹²

A második napirendi pont Lindner parancsnoknak aznap küldött rendeletének a megtárgyalása, amelyben bezáratta a gyülekezőhelyeket és megtiltotta az utcai összejöveteleket. Arra is utasította a tanácsot, hogy intézkedjen mindennemű cs. kir. katonaság elleni törekvésre utaló megnyilvánulás megakadályozására. A parancsot a tanács azonnal teljesítette. Hirdetményben tudatta a lakossággal, hogy „minden gyűléshelyek, hová a kaszinók is tartoznak, bezárattak, piacon és az utcákon a csoportozások, zsinatolások tilosak, legfeljebb

¹¹ Uo. 306–308.

¹² Uo. 308–309.

2–3 ember gyűlhetvén egy helyt, és ezeknek is a hosszas tanácskozás meg nem engedtetik”.¹³ Felszólítottak minden „jóérzésű” városi és más honpolgárt, hogy legyenek hűségesek Öfelségéhez, és senki olyasmit ne cselekedjen se szóval, se tettel, ami a cs. kir. igazgatóság, a helyi kormán, a közbátorság és a jó rend felforgatására vonatkozhatna. És ha valaki a legkisebb a legkisebb mozgalmat, ellenszegülést cs. kir. katonaság elleni törekvést észre venne, köteles az előjárásnak a legszigorúbb büntetés terhe alatt feljelenteni.

Nem feledhetjük el azt a tényt sem, hogy a régi rendszer emberei, a reformok ellenzői ezentúl a császáriak égisze alatt tevékenykedhettek. Soraikba tartoztak egyes tanácsosok a főbíróval együtt. Hiszen a forradalom évében nem tisztújítást. Csak a november 15-én elhunyt Sombori István helyébe lépett Dicső János főjegyző. A császári megszállás alatti tevékenységüket az 1849. márciusi tisztújítás után menesztett előjárók panasza nyomán végzett kivizsgálásból megismerhettük. Szántó Gergely rendőrbiztos 1849. május 13-i jelentése elemzi Lázár János volt főbíró, Sós György, Szilágyi Dániel, Fekete József, Gyöngyösi Lajos és Zöld Ádám tanácsosok viselkedését, tevékenységét 1848 novemberében és decemberében. A tanácsosokkal kapcsolatosan megállapította, hogy „idősb Lázár Jánosnak minden hazafi ellenes teteiben segédtsai, az uniónak, magyar szabadságnak ellenségei, a bécsi reakciónak eszközei, rendeleteinek nyilvános és, amikor kell, titkos végrehajtói” voltak. A fentnevezettek – szól a jelentés – „a magyar ügy időjárásának hévmérői voltak, midőn ti. a magyar ügy rosszul állott, kijártak, pöffeszkedtek, fenyegetőztek, báloztak, vígan voltak. Így történt a vízaknai szerencsétlen csatakor. Mikor pedig Bem vezérünk Puchnert megverte, hajlékukba vonultak, betegek lettek, búslakodtak. Mely tulajdonságokat a polgárok közül sokan megtanulván, még most is midőn a fennérdeklett egyéneket az utcán járni látják, így jósolnak: „A magyarokat valahol valami szerencsétlenség érte, mert, né, ezek és ezek magokat igen sűrűn mutogatják.”¹⁴

Lázár Jánost főbírói tisztségébe – amelyet a korábbi években több alkalommal is betöltött – utóbb Erszényes János utódjaként 1847. január 5-én választották meg. Jó szervezőnek és várospolitikusnak bizonyult, aki a Bécshez hű kormány bizalmasa volt. A 48 őszi megszállást alatt viselt dolgairól egy terjedelmes lista készült, hiszen császárhű érzelmeiről számtalan tanúságot tett. Éspedig:

- Több évektől fogva a bécsi titkos policia levelező és büntársa volt.
- 48. november 5-én, amikor a császáriak a várost elfoglalták az utcán kiabálta: „Hol vannak azok a pártütő kormánybiztosok, Bethlen János, Berzenczei, hol van a pártütő Rauber?”.
- Ugyanakkor a császári tiszteket terített asztallal várta,

¹³ Uo. 309–310.

¹⁴ Uo. 436.

- A nála megjelent csíki és gyergyói székelyeket arról győzködte, hogy az unió ellen beszéljenek, mert az unióból a székelyekre csak veszedelem és pusztulás következik.

- A tanácsban azt indítványozta, hogy a város követeit hívják vissza az országgyűlésből, de indítványa megbukott.

- Az ő elnöklete alatt tartott december 16-i tanácsülés elrendelte Windischgrätz proklamációjának a templomokban való felolvastatását és megmagyaráztatását, és megparancsolta, hogy a hivatalnokok figyelemmel legyenek a „lázítókra” és azok küldöttjeire és segédkezzenek azok elfogásában és rögtönítélő bíróság elé állításában.

- A más véleményen való tanácsos társait megfenyegette, hogy a várba felviteti, a kollegiális igazgatás felszámolja és a várost egyedül fogja igazgatni.

- A polgárokkal illetlenül bánt, alantas munkára kötelezte, a panaszosokat elkergette, egyeseket az utcán a „polákokkal” megveretett.

- Gróf Lázár Józsefet, Török János tanárt és társaikat ő adta fel két tanácsos társával, akiket túszként Szebenbe hurcoltak.

- A „népizgatók” elleni feljelentés készítőjének őt tartják. Ez a feljelentés, amely 34 személyt vádol „népizgatással”, Szeben bevétele után vált ismertté.¹⁵ Első ezek közül Török János kollégiumi tanár, aki a tanulókból egy századot alakított és annak ő lett a kapitánya. A feljelentettek között vannak „ismeretes vezérek” (Berzenczei László, ifj. Bethlen János kormánybiztosok, Gál Sándor akkor nemzetőrkapitány, Dobolyi Sándor és Topler Simon országgyűlési követek mellett, tisztviselők (Fekete József tanácsos, Kovács Samu, Hints Miklós és Jáger Mihály ügyvédek, Szentkirályi Zsigmond és Farkas József jegyzők, Ajtai Mihály levéltárnok, Úrházi György és ifj. hajnal József írnokok) református lelkészek (Péterfi József és Albert János), valamint „az értetlen közönség kedélyeit felzaklató zálogtalan polgároknak” nevezett kézművesek. A feljelentés Péterfi lelkészt elmarasztalja, mivel „mind templomi beszédében, mind a piacon szüntelen bujtogatta a népet a kormány ellen”, Jáger Mihály pedig elsőként kezdte tartani a városon a tilalom elleni népgyűléseket, és ingerelte a népet az uralkodó, a kormány és a tisztviselőség ellen. Kovács Samu mindég a legelső volt, aki a Kossuth hírlapjait és más lázító irományokat a piacon és az utcákon felolvasta stb.

- A császáriak és a románok ittléte alatta becsületes polgárokat üldözte, elv-rokonait az ún. pecsovicsokat pedig botránnyosan pártfogolta, akik annyira elbízták magukat, hogy a város

¹⁵ Közölve a 1849. április 19-én a *Honvéd* 1849. 96. számában. Feltételezzük, hogy a feljelentést akkor kaphatta kézhez még Marosvásárhelyen Gedeon tábornokhoz, amikor kiszemelte a Szebenbe viendő túszoikat, hiszen a listára pótlólag felkerültek – Török, Csernát, Szabó és ifj. Jenei – a listán előkelő helyen szerepelnek.

javait is kezdték eltulajdonítani, és a tanács ahelyett, hogy büntetést és a kár megtérítését ítélte volna, csak annyit határozott, hogy „szolgál tudásul”.

- Decemberben, amikor a románok országszerte dühöngtek, megparancsolta, hogy a városba menekült magyarok helységeikbe haza takarodjanak. Stb.

A jelentő végső jellemzése a főbíróról, hogy ő ”báró Josika creaturája, valódi megcsökönyösödött jósikaianus, a magyar alkotmánynak, magyar hazafiságnak, uniónak, szabadságnak, tehát a becsületnek is ellensége.”¹⁶

És ez a katonai diktatúra, a lelki terror légkör jellemezte a városi közéletet 1848. december 31-ig, amikor a császáriak hirtelen elhagyták a várost.

Kézirat, az EME marosvásárhelyi fiókjá és a Marosvásárhelyi Borsos Tamás Egyesület tudományos ülészakán, 2018. december 15-én elhangzott előadás.

¹⁶ Uo. 434.

